

ĐOKO MAZALIĆ

POPIS ZAOSTAVŠTINE I RASULO SARAJEVSKE PORODICE SELAKA

U avgustu 1810. godine pred sarajevskim kadijom Abdurrahimom Kadićem iz Bruse izvršen je popis zaostale imovine, iza pokojnog Hadži Jove Selaka, uglednog građanina tadašnje sarajevske sredine. Kako je taj isti Hadži Jovo ubilježen kao ktitor na jednoj vrijednoj staroj slici, a Selaci nam bili inače poznati kao porodica, koja je darivala crkve umjetničkim predmetima, interesovala me ona već od ranije.

Ljubaznošću druga Mujezinovića, višeg stručnog saradnika Zem. zavoda za zaštitu spomenika kulture u Sarajevu, kome i ovdje zahvaljujem na saradnji, stekao sam uvid u turski akt o gore spomenutoj zaostavštini u kojoj se našlo i nekoliko desetina predmeta umjetničke vrijednosti. To je bio i povod pisanju ovoga članka, makar su spomenuti predmeti tek nominalno nabrojani u zaostavštini uz neki mali atribut tu i tamo, bez ikakvog opisa, a u drugom redu iz akta o popisu zaostavštine udopunjuju se dosad poznati šturi podaci o porodici sarajevskih Selaka, koja je u drugoj polovici XVIII vijeka bila jedna od značajnijih trgovačkih i zanatskih porodica Sarajeva¹.

U sidžilima sarajevskih kadija nailazi se više puta na popise zaostavština pomrlih pravoslavnih Srba građana i drugih ličnosti u čijoj se zaostavštini zateklo crkvenih slika ili drugih umjetničkih predmeta, što je, zbog oskudice podataka, za istoričara umjetnosti od neobične važnosti za proučavanje umjetničkih prilika onoga vremena, a inače u popisu inventara tih zaostavština, pa odnosio se on na čitava kućanstva ili samo na imovinu inokosnih pokojnika, ima dragocjenog materijala za proučavanje tadanjih kulturnih odnosa i stanja našeg društva. Upravo se iznenadimo kad naiđemo na zaostavštinu jednog sveštenika koji je kao putnik umro u Sarajevu u kojoj je pored novca pribilježena sva njegova garderoba: konj,

¹ Skarić, Srpski pravoslavni narod i crkva u Sarajevu u 17 i 18 v., Sarajevo 1928, 67. Današnji Selaci kod

Bos. Petrovca, Vlasenice ili Fojnice teško da imaju ikakve veze sa sarajevskim Selacima XVIII vijeka.

konjska oprema, bisage, kofer (čanta), pištolj, šaljvare, pojas, dolama (čurđija), čurak, kalpak (možda kamilavka), kišna kabanica, binjiš, čizme i čilim² ili kađ vidimo u zaostavštini drugog sveštenika pored ostalog i 2.000 brojanica, 15 oka pića, 12 boca i sl.³ ili kod jednog običnog građanina 3 ikone i 278.820 akči itd.⁴

Zaostavština Hadži Jove Selaka, koju smo na početku spomenuli, daje nam lijep uvid u kućni inventar i drugu imovinu jedne veće građanske porodice XVIII vijeka u Sarajevu, koja se sastojala od muža, žene i četvero djece i proširuje naš krug dosada poznatih ličnosti porodice Selaka, kojoj je Skarić posvetio dosta pažnje⁵.

Do danas nije bilo utvrđeno porijeklo sarajevskih Selaka, a inače o porodici znale su se samo nesređene pojedinosti. Najvažnija od njih zna za tri brata Selaka: Todora, Petra i Jeftu, koji se oko 1745. javljaju u Sarajevu već kao imućniji građani, sudeći po njihovim poklonima crkvi. Bili su poznati, uglavnom, kao čurčije i zlatari, a bavili su se živo i trgovinom. Iznijeću ovdje podatke koji govore o tim prvim Selacima po kojima je vjerovatno i Skarić zasnovao svoje glavne podatke o toj porodici⁶. U monografiji manastira Dobrićeva spominju se na jednom mjestu sva tri gore spomenuta brata, Todor, Petar i Jefto⁷. Oni su, prema zapisu na jednoj ikoni, poklonili istu 1745. godine crkvi manastira Dobrićeva⁸. Iz zapisa vidi se da su braća, a nazivaju se Selakovići. Jefto se piše »Jevto«, a vjerovatno su ga tako i zvali.

Na jednom »Srbljaku«, štampanom u Moskvi 1765, ima na prvoj strani zapis da ga je poklonio 1772. manastiru Dobrićevu Jovan, sin gore spomenutog Todora. Na drugoj strani iste knjige u zapisu se veli »Jovo, sin Todora Selakovića«⁹. Taj isti Jovo Selaković priložio je 1774. godine i jedan havan manastiru Dobrićevu¹⁰. Iz ovih potonjih podataka vidimo da je gore spomenuti Todor imao sina Jovu. Skarić navodi još ženu Todorovu, kasniju monahinju Pelagiju, čije svjetovno ime nije mogao pronaći.

Za Todora inače znamo da je 1760. i 1767. bio crkveni kmet, a 1761. klisara¹¹. Onda mu se gubi svaki trag pod prezimenom Selak¹².

² Gazi Husrefbegova biblioteka, sidžil br. 37, str. 88, od 14. safera 1212. (1797).

³ Gazi Husrefbegova biblioteka, sidžil br. 19, str. 27, od 15. zilcade 1193. (1779).

⁴ Gazi Husrefbegova biblioteka, sidžil br. 11, str. 117, od 18. ševala 1178. (1764).

⁵ Skarić, n. dj. Skarić kaže na istom mjestu da bi današnji Selaci u Bos. Krajini mogli da imaju neke veze sa ranijim Selacima u Sarajevu, ali ne i onaj Selak, koji je imao kćer u Sarajevu 1651. godine.

⁶ Skarić, n. dj.

⁷ Ninković, Monografija manastira Dobrićeva, Mostar 1908, 8.

⁸ Ninković, n. dj.

⁹ Ninković, n. dj., 13—14.

¹⁰ Stojanović, Stari srpski zapisi i natpisi, br. 5881.

¹¹ Skarić, n. dj. str. 67 i 144.

¹² Jedan Todor, zlatar koji je bio klisara Stare crkve u Sarajevu 1773, pa te iste godine umro, bio je pokopan na starom pravoslavnom groblju u Sarajevu, zvanom »Carina«. To groblje iskrčeno je prije dvadesetak godina, a nalazilo se pored današnje fabrike duhana.

što joj je bio ktitor Hadži-Jovo Selak, ali bi se moglo s dosta vjerovatnosti pretpostaviti da je to bio Aleksije Lazarević, poznati slikar onoga vremena. Drugih podataka o našem Jovanu Selaku nismo dosada imali, ali vjerujemo da je i on negdje pribilježen samo kao Jovan ili Jovan Todorovć (Todorović), kao što je to bio gotovo redovan slučaj sa imenima u njegovo vrijeme. A jedan Jovan Todorović, zlatar u Sarajevu, spominje se po nekim računima i dugovima 1760. godine²³. Hadži-Jovo je umro nešto prije 13. avgusta 1810. koga dana je zakazano ročište kod spomenutog sarajevskog kadije Abdurrahima radi popisa njegove zaostavštine čijom prodajom bi se namirili vjerovnici kojima je Hadži-Jovo dugovao velike sume novca. Sami nasljednici su zatražili postupak o toj stvari, vjerovatno pod pritiskom vjerovnika, a želeći i sami da vide na čemu su.

U sidžilu Gazi-Husrefbegove biblioteke u Sarajevu broj 50 na strani 64—66 ubilježen je taj događaj iz čijeg uvoda vidimo da je pokojni Hadži-Jovo Selak, sin Todorov, stanovnik Ajaspasine mahale imao kao nasljednike ženu, tada udovicu, Simanu, kćer Mitrovu, tri punoljetna sina, Hadži Miću, Ristu i Todora i malodobnu kćer Gospavu. Naročito se ističe da je umro *prezadužen*. Dalje se u aktu nastavlja popis imovine i njezina procjena, uglavnom, u novcu, koji je tada imao nešto veću vrijednost od akće, sitnog srebrenog novca.

Zaostavština:

1 kaval puška	550	minder	536
1 makat (zastor) od plave čohe	214	binjiš (pokrivač)	2.640
1 bijelo čebe	210	kujun-sat	1.595
2 jastuka	646	2 mala srebrna tasa	1.960
1 čebe	159	srebrni čirak	3.158
1 jastuk	627	još jedan	3.037
1 veliki ćilim	670	srebrni halhal (narukvica)	400
1 veliki dušek	1.185	mala kutija	60
2 makata od crvene čohe	955	srebrni sat sa lancem	405
sedžada	362	širita (kalabudan)	720
stari jorgan	500	male pafte	110
staro čebe	51	drveni sanduk	240
2 jastuka	281	kakum čurdija (bunda)	1.200
čebe s porubom	100	ipek anterija	1.410
jorgan od atlasa	1.200	zeleni sanduk	800
stari ćilim	280	utiija (pegla)	60
2 makata sa obrubom	640	bakreni divit	479
sedžada	280	kafeni mlin	495
ćilim	368	5 lengera (vel. sahan)	180
2 makata sa obrubom	660	12 lengera	640
2 para jastuka od kadife	984	2 ajakli sahana	121
2 mindera	2.279	4 lengera	200

²³ Momirović, n. dj. str. 208, 219. i 221. Na potonjoj strani kaže se za

jedan dug esnafu od 2.400 aspri da mu je to očev dug.

tabla (poslužavnik)	101	kujun-sat (džepni sat)	1.610
demirlija	1.165	još jedan	4.810
velika tendžera	1.200	stari sat	340
obična tendžera	595	mali srebreni nož	990
još jedna	331	srebrna vaga	650
veliki kazan	3.012	još jedan mali srebreni nož	720
suknja	135	srebrna kama	1.000
futa (penjoar)	250	srebrni tas	1.280
tas	91	zlatan prsten	220
čamha (vrsta krzna ili teksti-		srebrnih kopči 100 drama	1.100
la), komad	200	anterija od žutog atlasa	1.100
ženska čurđija od samura	3.140	željezna sofa	361
gaće	38	kadionica	179
šal	400	marama	280
stari pojas	40	komad šarenog platna	111
2 para čarapa	102	furda (otpaci, sitniš)	720
2 mala sahana	145	kaveni mlin	121
5 aršina širita	200	4 lengera	162
durbin	10	12 lengera	682
sanduk	1.280	4 lengera	140
mali sanduk	405	demirlija	1.561
košulja i gaće	160	veliki leđen	520
dolama, višnja boje	550	velika demirlija	1.575
čamha, komad	600	tendžera	363
čamha, komad	520	bakrač	440
čamha, komad	180	tepsija	170
puška	361	velika tendžera	600
filinta-puška (kratka lovačka		manji bakrač	160
puška)	3.610	tendžera	240
2 jastuka	280	jastuk od platna	40
2 jastuka	260	stara kratka anterija	80
velika zilija (čilim)	3.600	mali jorgan	150
2 makata sa obrubom	670	dušeme (prostirka)	175
makat od čohe	560	sofra-peškir	360
bijelo čebe	181	2 marame	65
jorgan od atlasa	1.200	zastirač (mestur)	340
velika sedžada	1.200	furda	322
stara čebe	40	stara čurđija	440
2 makata	880	2 marame	100
stara zilija	460	komad platna	50
stara sedžada	43	6 komada čamhe	860
sedam jastuka od kadife	3.007	bijela anterija	200
5 jastuka od kadife	2.503	komad šarenog platna	223
stara dolama	315	bošča	121
binjiš iznošeni	840	2 komada čamhe	1.200
2 šarene, šamske anterije	590	2 komada čamhe	1.040
crni kalpak	160	1 komad čohe	121
čurđija žučkaste boje	1.815	ženski dunluk (košulja)	642
srebreni pištolj	2.000	dušema (prostirka)	200

srebrni halhal	820	kutija	20
puška	1.210	puskjul (vrsta kape)	121
crveno čebe	140	tirjak-čoha	230
komad plave čohe	181	furda	35
stari ćilim	410	mali jastuk	680
još jedan	251	stara ćurdija	40
dušek	580	zeleni sanduk	1.020
veliki dušek	1.185	stara anterija	251
2 jastuka	401	3 komada čamhe	1.520
ponjava	103	1 komad platna	123
još jedna	90	futa	490
velika sedžada	940	čakšire	205
velika sedžada	1.612	nov jelek	480
velika halija (perz. ćilim)	2.800	3 marame	142
minder	1.120	4 marame	125
ćilim	425	bošča	280
binjš od zelene čohe	520	veliki sanduk	2.000
anterija od kadife	600	još jedan	4.140
kratka šarena anterija	577	halija	980
2 crna kalpaka	481	novi ćilim	1.520
kuiun-sat	1.980	asma-sat (zidni sat)	1.260
srebrni pojas	450	ženska anterija sa cvjetićima	2.050
vel. srebrni nož	1.443	ješek od čohe	281
srebrni halhal	660	velika tendžera	1.160
prsten	370	tendžera	305
sofra-peškir	680	šareni jelek	130
2 marame	145	ženska anterija pečka	2.800
đunluk (košulja)	405	ženska anterija	682
ćurdija od čamhe	1.800	komad kumaša (vrsta svile)	141
bakrač	520	sanduk	615
2 čase	171	kesa za brojanice	242
3 sahana	300	mali jastuk	280
ibrik	101	đunluk	45
mlin	41	ženska ćurdija	1.081
bakrač	441	5 komada čamhe	1.000
sahan s kapkom	123	crvena čoha	155
3 sahana	101	kratka dolama	451
leđen	286	srebrene pafte	501
demirlija	1.983	sofra-peškir	1.080
tepsija	130	nova futa (penjoar)	560
tendžera	440	peškir	280
tabak (tacna)	280	gaće	210
džube od čohe (mantil)	411	asma sat	200
pojas	680	šarena anterija	1.160
5 aršina beza po 28 (140)		2 đunluka	352
3 marame	154	1 đunluk	360
4 aršina beza	112	1 đunluk	410
stara dušema	42	1 đunluk	340
mala bošča	28	gaće	240

kapak	120	1 ikona	520
haranija (malj kazan)	1.284	1 ikona	1.210
top kadife	2.850	1 ikona	2.000
komad čamhe	559	1 ikona	1.199
ženske 2 gaće i bošča	800	1 ikona	820
dokoljenice ženske	330	1 ikona	890
šarena marama	800	1 ikona	160
đunluk	800	1 ikona	520
gaće	176	1 ikona	885
2 jagluka	280	1 knjiga	215
đunluk ženski	800	1 knjiga	239
ogledalo	142	1 knjiga	241
drugo ogledalo	51	4 knjige	280
treće ogledalo	1.639	7 knjiga	72
šarena anterija	960	2 knjige	80
8 aršina beza	400	1 knjiga	200
gaće	360	1 ikona	600
zeleni sanduk	801	1 ikona	362
makat	390	1 ikona	400
veliko ogledalo	601	1 ikona	1.620
veliko ogledalo	240	1 ikona	520
mlin	340	1 ikona	280
kanavit-sanduk	160	1 ikona	65
mlin	80	1 ikona	1.001
3 komada kumaša	142	1 ikona	520
5 ikona	440	1 knjiga	181
3 ikone	200	1 knjiga	200
5 ikona	280	1 knjiga	1.500
4 ikone	201	1 knjiga	980
1 ikona	615	5 knjiga	21
1 ikona	721	3 knjige	30
1 ikona	280	1 ikona	800
1 ikona	50	čirak	401
1 ikona	1.160	ikona	40
1 ikona	781	kandilo	160
1 ikona	800	kandilo	40
1 ikona	2.000	kandilo	40
1 ikona	840	ikona i kandilo	1.000
1 evanđelje	890	7 ikona	4.000
1 evanđelje	200	srebrno kandilo	3.300
1 evanđelje	700	srebrno kandilo	1.840
1 evanđelje	255	srebrnom okovana ikona	2.800
1 evanđelje	201	srebrnom okovana ikona	2.020
10 komada svijeća	105	biserna grana	6.480
kandilo	350	srebrni pojas	4.000
kandilo	80	kućni inventar i hrana	2.400

Ukupno, procjena kućnih stvari iznosi 246.651 para ili 6.166 groša i 11 para.

Nekretnine:

1 dućan u Čurčiluku	42.000
1 dućan u Čurčiluku	40.000
1 dućan u Kujundžiluku	21.200
pola kuće u Duradžik Hadži-Ahmet mahali	44.800
Kuća u Čajniču	2.440
Kuća u Višegradu sa praznim zemljištem	6.000
Milč u višegradskom kadiluku	2.000
Zemlja u Rakitnici u sarajevskoj nahiji	4.000
Konj (kasrag)	2.000
Kuća u Ajas-pašinoj mahali (u Sarajevu)	620.000
Nekretnine, ukupno	784.440

Dužnici:

	groša
Čajo Alija Alajbeg uz priznanicu	630
Mehmed-baša Malehić	220
Resić Isa-beg	250
Čohadžić Abdulah	60
Mula Sulejman iz Višegrada	780
Jovan, trgovac stokom	1.120
Ilija iz Višegrada	500
Mula Sulejman iz Višegrada	1.840
Ali-beg Filibelić	180
Hasanbeg	390
Ahmed-aga iz Nove Varoši	1.090
Murat-beg	240
Ahmed-aga iz Nove Varoši	1.240
Dukatarević	2.250
Bakarević iz Nove Varoši	180
Mustafa, spahija iz Rakitnice	350
Ahmed-aga iz Nove Varoši	1.600
Resić Isa-beg	150
Miro iz Vojkovića	230
Stjepan iz Sarajeva	1.150
Risto Suvak	480
Alikadić Mehmed	150
Ajanović iz Rogatice	500
Mehmed-aga iz Višegrada	250
Sarajlija sarač Hasećija	220
Hajdar-beg	1.500
Muharem-aga iz Nove Varoši	140
Sejh-aga iz Nove Varoši	120
Musić Ali-baša iz Višegrada	111
Hidačetović iz Višegrada	102
Ciganin Sulejman	13
Abdulah-beg Resić iz Višegrada	16
Nalić Hasan-baša iz Višegrada	100

Ishaković Mehmed-baša iz Višegrada	12,50
Omeragić Mula Mustafa iz Višegrada	16
Dursučić Murad-baša iz Višegrada	271
Ferhad, spahija iz Rakitnice	10
Began iz Rakitnice	35
Omer, spahija iz Rakitnice	35,10
Husein-spahija Čavarin	43,33
Ali-spahija iz Rakitnice	177,14
Sušá iz Rakitnice	24
Handžija iz Rakitnice	45,50
Jašar-spahija iz Rakitnice	21
kovač iz Višegrada	87
brat kovača iz Višegrada	27
Džombovići iz Trnice kod Višegrada za 80 oka žita	40,50
Veljan iz Višegrada	81
Murad-baša Hodžić iz Višegrada	29
Agan iz Višegrada	20
Kujundžić iz Višegrada	18
Bajraktar Hadžija iz Visokog	100
Miloš Babić iz Sarajeva	500
Risto Magazinović	220
Nikola	1.000

Svega kod dužnika 20.896 groša

Cijela ostavina 46.671 groš

Njegovi dugovi:

Očaktanoviću	10.001
Tuliću Mehmed-agi	16.845,5
Đuturoviću Mula Sulejmanu	1.555
Kćerima Hadži Đoke, Gospavi i Jelisaveti	21.336

Dalje se u aktu ne veli ništa osim da je kadija za provedeni postupak naplatio 1.720 groša i 13 para.

Kad se uporedi vrijednost Hadži Jovine imovine i suma njegovih dugova, kako je iskazuje kadija, onda se vidi da dugovi nadmašuju imovinu za 3.066,5 groša. Iako dugovi nisu u aktu istaknuti ni u parama ni u groševima, moramo smatrati da je kadijin iskaz visine dugova označen groševima. Ne bi se inače u uvodu akta isticalo da je Hadži Jovo umro prezadužen niti bi se prodavala onolika imovina za neki manji dug. A taj je stvarno bio mnogo veći nego sva imovina što je otišla na bubanj.

Postupak je bio običajan. Kadija je kući umrlog uputio komisiju koja bi, idući od prostorije do prostorije, popisivala pokretne predmete i utvrđivala im isključnu cijenu. Čitajući naš popis, kao da vidimo komisiju pri radu. Kad je sve to svršeno, pokretni predmeti prenosili bi se na Bašçaršiju u neko prazno skladište, gdje će se održati prodaja aukcijom, na dan koji odredi kadija. Polazeći od isključne cijene, predmeti su prodavani riječima »ko da više«, i

konačna prodajna cijena, dobivena nadmetanjem, unosila bi se kao definitivna u spisak, kako smo ga ranije naveli. Zbog nadmetanja vidimo da se cijene predmeta završavaju — mjesto okruglo — često sa jednom ili dvije jedinice (pare). Kako su prodavane nekretnine, ne vidi se iz akta, ali vjerovatno po oglasu i procjeni u samom uredu kod kadije.

Taksu za provedeni postupak kadija je naplatio po izvjesnom procentu dok se i ta cifra svršava sa par jedinica (para).

Naoko truli bogataš za svoju sredinu i veliki trgovac Hadži Jovo nije imao stvarno ništa, osim varljivog sjaja; mora da je njegova smrt i faktično stanje njegove imovine izazvalo i u porodici i na više strana zaprepašćenje.

Iz popisa njegove nepokretne imovine dobija se dobar uvid u izgled stana te građanske srpske porodice onoga vremena u Sarajevu. Upada u oči znatan broj jastuka (25), ćilima (13), ogledala (5), satova (7), pušaka (4), anterija (13), lengeri (39), a naročito velik broj ikona (66), što se ima pripisati u velikoj mjeri pobožnosti Hadži Jovine majke, monahinje Pelagije. Ne smijemo opet smatrati da su sve te ikone skupocjene slike na dasci već ih je najveći broj — kako se to vidi po cijenama — bio rađen kao drvorez, bakrorez ili crtež na papiru, možda rezbarija u sedefu ili na limu, što se većinom držalo u sanducima. Od vrijednih ikona na dasci ili sa okovom na dasci moglo bi se izdvojiti njih deset.

To što je u kući bilo satova, durbina i knjiga značajno je za kulturni nivo porodice²⁴.

Čime se bavio Hadži Jovo, ne može se iz sudskog akta sigurno ustanoviti, ali izgleda da se, uglavnom, bavio trgovinom, i to u raznim pravcima. Davao je po svoj prilici robu i na veresiju. Otud onoliki dužnici. Samo na jednom mjestu veli se da se dug odnosi na prodato žito. Top kadije u kući svakako se našao u vezi s njegovim trgovačkim poslovanjem. Zlatarsku i ćurčiske radnje vjerovatno je davao u zakup, ukoliko mu ih nisu vodili sinovi, a isti je slučaj sa nepokretnom imovinom u Višegradu, Čajniču, Sarajevu i Rakitnici. Konjuktura s pamukom izgleda da je bila prošla, kako se bila razmahala za vrijeme Napoleonovog kontinentalnog zatvora (1806—1812), što su Selaci znali iskoristiti.

Kako su dugovi Hadži Jovini premašili vrijednost njegove cjelokupne imovine, žena i malodobna kći Gospava ostadoše bez igdje ičega. Porodica se rasula i izgubila pod novim prezimenima ne služeći se više starim porodičnim prezimenom (Selak) koje je tako nesretno svršilo. To se odnosi na ovu glavnu liniju Selaka. Međutim, sporedni ogranci, većinom skromnijeg imovnog stanja, nosili su i dalje svoje staro prezime, ali su se i oni gubili pod novim imenima ili izumirali. Ipak su neki dogurali sa prezimenom Selaka do u naše vrijeme tako da se još i danas u Sarajevu nalazi jedna osoba (Maca Selak) kao vjerovatni potomak sarajevskih Selaka XVIII vijeka.

²⁴ Neobična je pojava ili greška u spisku imovine, što je durbin pro-

cijenjen na 10 para.

Porodica o kojoj smo govorili bila je vjerovatno porijeklom od Bileće. To se može pretpostaviti po tome što su njihovi pokloni bili usredsređeni na manastir Dobrićevo, nedaleko od Bileće i što je mogao njihov zemljak pop Božo Milenkov Bajović, kasnije jeronah Mojsej, da ih angažuje za pomoć spomenutom manastiru. A pop Božo bio je upravo iste godine (1745) kad se prvi put Selaci ističu u Sarajevu, parohijski sveštenik. Očito, tu postoji neka veza. Napominjem da današnji Selaci iz Rame u selima Proslapu, Ripcima i Brkićima znaju da su porijeklom iz Hercegovine²⁵. Iako su katolici, danas, oni bi ipak mogli da imaju neke daleke veze sa sarajevskim Selacima XVIII vijeka.

Izgleda da se doseljavanje naših Selaka u Sarajevo vršilo po etapama. Najprije su išli u Foču i Čajniče možda i Višegrad, negdje u drugoj polovini XVII vijeka, pa su poslije požara i haranja Sarajeva pod Princom Evgenijem 1697. zbog potrebe velikog broja radnika i zanatlija neki od njih stigli i u Sarajevo, gdje su se dobro snašli i ističu se kao već imućniji građani 1745. Kuća koju je Hadži Jovo imao u Čajniču i ona u Višegradu vjerovatno su neka naslijeđena porodična imanja, a zna se da je iz Čajniča, kasnije od one trojice braće, negdje oko 1788. doselio u Sarajevo neki Risto Todorović, a to je vjerovatno bio gore spomenuti sin Hadži Jovin koji je živio u Čajniču na porodičnom imanju i prezivao se kao i otac mu i po djedovom imenu (Todorović, Todorov).

Porodica Hadži Jove Selaka imala je kuću, odnosno stan u Ajaspasinoj mahali, negdje oko današnjeg Hotel Centrala u Sarajevu²⁶, gdje su se Srbi već odavno naseljavali s obe strane Miljacke (na drugoj strani Bakrbabina mahala). Jovu su, kako smo vidjeli nadživjela tri odrasla sina Risto, Mihajlo (Mićo) i Todor. Mićo se titulira hadžijom, ali izgleda da se titula u sidžilu odnosi i na ostalu dvojicu. O njima kao Selacima ne znamo dalje ništa, jer su se nazivali samo po svojim imenima a takvih je bilo mnoštvo, tako da se iz toga mnoštva ne mogu danas ni nazreti, a njihova djeca rasuše se isto tako, ili pod novim prezimenima Hadži-Ristića, Todorovića i Mihajlovića.

Spomenuli smo ranije Todora Mihajlovića za koga pretpostavljamo da je onaj Todor Selak što je imao braću Hadži Petra i Jefu, čiji bi otac bio izvjesni Mihajlo. Ovu pretpostavku potkrepljuje to što se u sidžilu Gazi Husrefbegove biblioteke u Sarajevu broj 11 na strani 100 od 8 zilkade 1184. (febr. 1770) nalazi upisana ostavština *Jefte, sina Mihajlova* iz Bakrbabine mahale, a to je bio, kako znamo, Todorov brat iz 1745. godine. Gornja pretpostavka dobiva još više na snazi kad se uzme u obzir da se u istom sidžilu na strani 117 pod 18 ševala 1178. (marta 1764), dakle, šest godina ranije, nalazi ubilježena ostavština gore spomenutog Mihajla, sina Manojlova iz Duradžik mahale u kojoj se, pored 278.820 akči, spominju također ikone, a znamo iz zaostavštine Hadži Jove Selaka da je on imao i u Duradžik

²⁵ Dr. Milenko S. Filipović: Rama u Bosni, SAN Etn. zb. LXIX, Beo-

grad 1955, str. 79, 85. i 99.

²⁶ Kreševljaković, n. dj., 209.

mahali kuću, vjerovatno porodično nasljedstvo po ocu Todoru, odnosno djedu Mihajlu, a to je taj gore spomenuti. Prema tome bi bio otac one trojice Selaka iz 1745. Mihajlo, a djed Manojlo.

Simana, udovica iza hadži Jove bila je kći Mitrova, vjerovatno onoga Hadži Mitra, koji je bio klisara Stare crkve u Sarajevu 1784. godine. Bio je ćurčija (i Selaci su se bavili ćurčilukom) a stanovao je u Gornjoj Varoši (mahala)²⁷. Šta je bilo s Gospavom kćeri Hadži Jove, ne znamo.

Od Hadži Jovinih sinova izgleda da se najbolje plasirao Risto, kasniji Hadži Risto. On se bavio, vjerovatno, trgovinom koja je za vrijeme Napoleonovih ratova cvala u jugoistočnim krajevima Evrope. Risto se i dobro oženio. Uzeo je Jelisavetu, kćer Hadži Jove Vukovića^{27a}, koji je imao kuću također u Ajaspašinoj mahali u Sarajevu, kao i Ristin otac. Poznato nam je da je Hadži Jova Vuković (Fočak?) otišao sa ženom i djecom u inostranstvo (Austrija?) oko 1783. i nije se bio još vratio kad je 1788. vršena ćefilema sarajevskih hrišćana²⁸. Iz toga se može zaključiti da je udao kćer Jelisavetu za Ristu Selaka po povratku s toga puta i da je vjerovatno i on imao uticaja na Ristin dalji trgovački posao sa inostranstvom, zaključujući po tome što su sinovi ovoga, Hadži Ristići, Pero i Ilija, imali već u prvoj polovini prošlog vijeka svoju agenciju u Beču²⁹. Ilija je imao, prema Skariću, sinove Ristu i Kostu.

Druga dva sina Hadži Jove Selaka, Todor i Mićo i njihovo potomstvo nestali su u mnoštvu sličnih imena sarajevskih trgovaca i zanatlija. Možda je Todor Todorov, sarajevski zlatar, koji se spominje 1835. i 1841. — Todorov sin³⁰, a Petar Mihajlov, također zlatar koji se spominje 1845, 1849. i 1854. u upravi kujundžiskog esnafa — Mićin sin³¹.

Hadži Jovo Selak imao je — kako se vidi iz ostavštine — jednu kuću u Višegradu i jednu u Čajniču. Ta imanja potiču iz nasljedstva od njegovih starijih, jer je teško vjerovati da bi on ili njegov otac Todor, odnosno stričevi, Petar i Jefto, obogativši se, kupovali jeftine kuće u tim udaljenim krajevima. Prema tome, može se pretpostaviti, kako smo ranije rekli, da su sarajevski Selaci XVIII vijeka došli od Čajniča i Višegrada. Skarić je utvrdio za sarajevske Hadži Ristiće da su rodom iz Čajniča³², što se još sigurnije utvrđuje zapisom na ikoni sv. Trojice u Čajniču³³ iz 1848. godine, gdje sinovi Hadži Ristini nazivaju Čajniče »svojim otečestvom«. Skarić veli da je neki Risto

²⁷ Skarić, n. dj., 145; Kreševljaković, n. dj., 211.

^{27a} Stojanović, Zapisi, 5909.

²⁸ Kreševljaković, n. dj., 210.

²⁹ Skarić, Sarajevo i njegova okolina, Sarajevo 1937, str. 203—205 i 223.

³⁰ Momirović, n. dj., 211.

³¹ Nav. dj. 212.

³² Skarić, Srpski prav. narod i crkva, 68.

³³ Mazalić, Nekoliko primjeraka slikarske umjetnosti u Bosni i Hercegovini od XVI—XIX vijeka, Naše starine III, Sarajevo 1956, str. 123—124 i sl., 24.

Todorović doselio u Sarajevo prije 1791. godine, a to nas upućuje na pretpostavku da je to Risto, kasniji Hadži-Risto, sin našeg Hadži Jove kako smo to već ranije napomenuli.

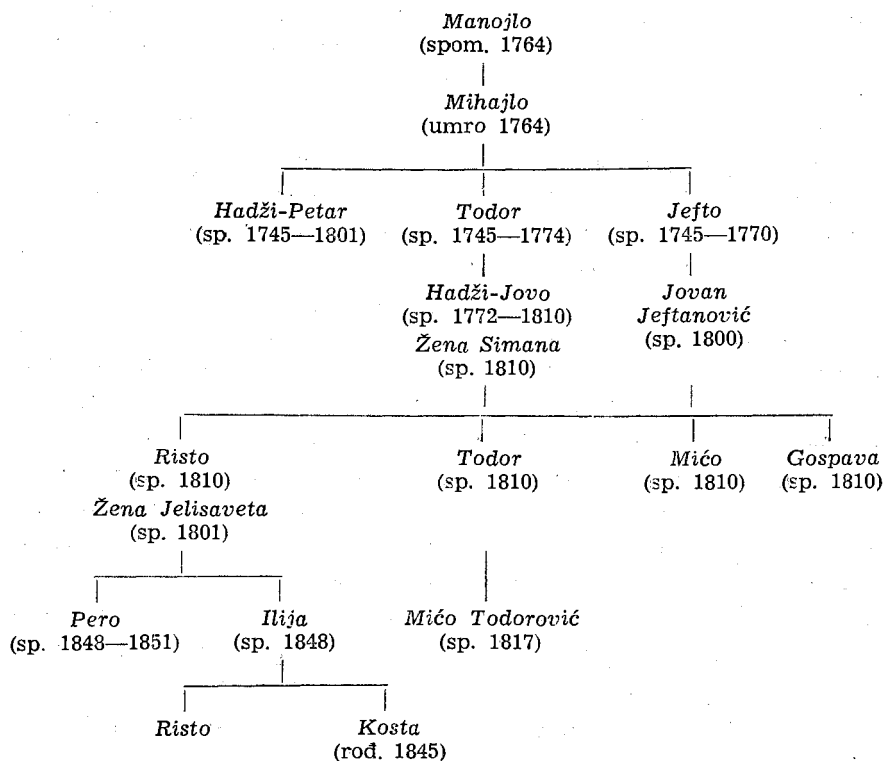
Iz navedenih podataka mogao bi se izvesti zaključak da se porodica sarajevskih Selaka XVIII vijeka podigla, uglavnom, trgovinom bez obzira što se bavila i zanatskim poslovima (krznarstvo i zlatarstvo). Kulminaciju svog uspona postigla je potkraj XVIII i na početku XIX vijeka pod svojim starim imenom, a kasnije, baveći se uvoznom i izvoznom trgovinom, pod imenom Hadži-Ristića. Od njihovog zanatskog djelovanja nije ostala nikakva uspomena osim pribilješka o Hadži-Petru kao zlataru, a ni njihovo trgovačko djelovanje nije ostavilo, u sredini u kojoj se razvijalo, neke trajnije vrijednosti.

Nisu se isticali nikakvom većom saradnjom, osim uobičajene, sa Srpsko-pravoslavnom crkvenom opštinom u čijem krugu se i odvijao kulturni i politički život Srba u Sarajevu u tursko doba. Osamljen je slučaj da se njihovo ime nađe u crkvenim defterima XVIII vijeka u vezi sa ma kakvim narodnim poslovima, a još manje u vezi s kakvim novčanim priložima. Moglo bi se po tome pomišljati da je njihovo razvikano bogatstvo ležalo uvijek na labavim nogama, a trgovačko i drugo poslovanje na spekulacijama nesigurnog ishoda koji su oni kao okretni i promućurni ljudi znali da zaodjenu u svakom slučaju u fantastično. Izgleda da su samo žene iz njihovih porodica održavale prisne veze sa crkvom, pa vjerovatno uticale i na muševu ako se radilo o održavanju prestiža i obraza u sredini u kojoj su živjeli. Ali, ljudi su bili teški na parama, pa su se od njih teško rastajali. Simptomatično je u tom pogledu upoređenje poklona što su dobićeveskoj crkvi dali tada (1745) Selaci i pop Božo Bajović: dok su tri Selaka, trgovci i zanatlije, dali u svemu jednu ikonu, dotle je pop Božo poklonio čitav ikonostas (radio ga risanski slikar Rafail Dimitrijević) i dao crkvu djelomično ukrasiti freskama (radio ih zograf Teodor)³⁴.

O sarajevskim Selacima XVIII vijeka ostalo je u narodu sjećanje na njihovo silno bogatstvo i ništa više.

Po dosadanjim podacima, kojima raspolažemo, mogla bi se po jednoj liniji sastaviti njihova genealogija — djelomično hipotetična — kako slijedi:

³⁴ Ninković, n. dj.

ZUSAMMENFASSUNG

DAS VERZEICHNIS DER HINTERLASSENSCHAFT UND DER ZERFALL DER SARAJEVOER FAMILIE SELAK

In der vorliegenden Studie wird Neues zur Geschichte der angesehenen Sarajevoer Familie Selak im XVIII Jahrhundert gebracht. Diese Familie erlebte ihren Glanz im letzten Jahrzehnt des XVIII und im ersten des XIX Jahrhunderts; nachher verfiel sie rasch und verlor ihren Familiennamen in der Masse neuer Patronymika.

Die Verlassenschaftsurkunde eines Mitglieds dieser Familie aus dem Jahre 1810, erhalten im Sidžil Nr. 50 der Gazi Husrev-Beg Bibliothek in Sarajevo, erweitert die Kenntnis nicht nur über jene Person, die bisher nur als Besitzer eines künstlerischen Bildes bekannt war, sondern im allgemeinen über diese Familie, deren Nachkommen nun bis um 1850 verfolgt werden können. Ausserdem gibt dieses Dokument einen guten Einblick in das Kulturleben der damaligen christlichen Bevölkerung in Sarajevo, unter der die Selaks als Gewerbetreibende und Kaufleute eine angesehene Stellung eingenommen haben.

BRANISLAV ĐURĐEV

O PREPISU KANUN-NAME ZA SREMSKI SANDŽAK U RUKOPISU ORIJENTALNOG INSTITUTA U SARAJEVU

Čitav niz kanuna i kanun-nama iz XV, XVI i XVII veka za naše krajeve i zemlje pod turskom vlašću znamo iz originalnih rukopisa popisnih deftera (tahrir defterleri), odnosno takozvanih »opširnih carskih deftera« (turski u jednini: defteri mufassal hakani) za pojedine sandžake, što će reći da ih znamo u originalnom, zvaničnom tekstu. Čak i takav original teksta može prirediti velike teškoće recenzentu, odnosno izdavaču, a ponekad i istoričaru u njegovoj kritici teksta. Zašto se to javlja može se razumeti kad se ima u vidu činjenica da je pisar deftera stvarno vršio prepis konačnim unošenjem kanun-nama i drugih podataka u defter i kad se uzme u obzir postupak pri popisu i sastavljanju deftera po kojem je »stari defter« (defteri atik) služio kao podloga za »novi defter« (defteri cedit). Zbog toga neke kanun-nama jednog sandžaka iz raznih vremena ili kanun-nama teritorijalno, upravno i po uređenju bliskih sandžaka, kojima je služio jedan »stari defter« kao podloga, imaju vrlo slične, ponekad gotovo iste tekstove. Prepisivanje koncepta, prenošenje teksta i odredbi iz »starog deftera« i nove modifikacije starog teksta od strane pisara deftera mogu da stvore pokatkad teškoće kao da su u pitanju prepisi.

Znatno veće teškoće u tom pogledu priređuju rukopisi opštih kanun-nama iz XV, XVI i XVII veka ne samo zato što većina njih predstavlja kompilacije, često poluzvanične i još češće privatne, nego i zato što su očuvane u prepisima. Ali su i neke sandžacke kanun-nama sačuvane samo u prepisima. Takvi prepisi pokatkad donose mnogo glavobolje obrađivaču, ponekad čak i kad postoji originalni rukopis. Neki od takvih prepisa, po postupku prepisivača, mogli bi se oglasiti — razume se, prema našem današnjem shvatanju odnosa prema izvornom tekstu — kao prerade a ne kao prepisi. Nije uvek lako izaći na kraj sa odnosom takvog »prepisa« prema izvornom tekstu. Vrlo poučan primer u tom pogledu predstavlja prepis kanun-nama o kojem ćemo ovde raspravljati.

U Orijentalnom institutu u Sarajevu postoji zbirka kanun-nama uvedena kao br. 2 popisa kanun-nama. Ta zbirka je napravljena od tri fragmentarna rukopisa. Treći deo zbirke sadrži kanun-namu za sremski sandžak (list 34b—36). Tu sam kanun-namu objavio sa faksimilom i prevodom u Glasniku Zemaljskog muzeja, nova serija sv. IV—V (1950), 269—283. U toj publikaciji sam dao i nešto opširniji prikaz zbirke i rukopisa kanun-nama. Kanun-namu sam datirao 997 (1588/9) godinom, jer u rukopisu izričito stoji da je prepisana 997. godine, a u tekstu stoji napisano da je sultanovom zapovešću od 996. (1587/8) godine povećana filurija od kuće od sedamdeset na osamdeset akči.

U to vreme nisam još dobio u ruke Barkanovu zbirku kanun-nama, iako je ona objavljena 1945. godine¹, a nisam još ni bio u Carigradskom arhivu (Başvekâlet arşivi) ponovo posle rata na radu². Tada sam mogao citirati samo jedno delo mađarskog turkologa L. Fekete u kojem su iz Carigradskog arhiva spomenuta dva deftera za sremski sandžak, jedan bliže nedatiran iz vremena Selima II (to je br. 549) i jedan iz 1578/9. godine (to je br. 571). Fekete je naveo još defter za sandžak Ilok iz Sulejmanova vremena (to je upravo defter br. 437)³. Osim toga, mogao sam još uporediti tekst kanun-nama za požeški sandžak iz 1545. godine koju sam pre rata prepisao u Carigradu i posle rata izdao⁴.

Na kraju predgovora publikaciji napisao sam ovo: »Na kraju da spomenem da je malo verovatno da rukopis ove kanun-nama postoji u arhivu u Carigradu ili gde drugde. Moguće je vrlo lako da neki vremenski bliski defter (možda iz 1578/9. godine) ima vrlo sličnu kanun-namu, jer su se raspored materije i odredbe prenosile iz ranijeg u pozniji defter jednog sandžaka. Ja mislim da požeška kanun-nama iz 1545. ima sličan raspored kao ova kanun-nama zato što je tom požeškom defteru služila za uzor neka ranija sremska kanun-nama i defter. Ako je to tako, onda je tim verovatnije da je neka ranija kanun-nama u defteru za sremski sandžak vrlo slična ovoj« (str. 270).

Kao što obično biva kad se čovek doseća, pa makar bilo to zasnovano na logički opravdanim pretpostavkama, tako i ovo moje dosećanje delom se pokazalo kao tačno, a delom nije. Danas kad poznajem rukopise deftera za sremski sandžak, koji se čuvaju u Carigradskom arhivu, mogu istaći da su sve meni poznate kanun-

¹ Ö. L. Barkan, XV ve XVI-nci asırlarda Osmanlı imparatorluğunda ziraî ekonominin hukukî ve malî esasları, I cild, Kanunlar, İstanbul, 1945.

² Pre rata sam radio nešto u Carigradskom arhivu, ali nesistematski. Tek posle rata, posle boravka u Carigradu 1951. i 1952. godine, upoznao sam bolje materijal koji se

čuva u Carigradskom arhivu.

³ Turski prevod predgovora izdanju ostrogonskog deftera iz 1570. godine. — Belleten XI, 42, 306—307. — U Feketea su navedeni stari brojevi deftera (Ilok br. 873, druga dva br. 579 i 631).

⁴ Glasnik Zem. muzeja u Sarajevu I, nova serija (1946), 129—138.

name za sremski sandžak vrlo slične, ali da odnos između kanun-name iz deftera iz 1578. godine (br. 571) i prepisa kanun-name iz rukopisa Orijeentalnog instituta nije onakav kakav sam ja mislio da jest, a odnos ta dva rukopisa i jest predmet ovog rada.

Kad sam dobio Barkanovu knjigu u kojoj su izdate kanun-name, morao sam u Prilozima za orijentalnu filologiju sv. I (str. 151—156) napisati članak u kojem sam izneo primedbe na moja dotadašnja izdanja osmanskih kanun-nama. Sremska kanun-nama, koju sam ja objavio, i sremska kanun-nama koju je Barkan u svojoj zbirci objavio (str. 306—312) — a to je kanun-nama u defteru br. 673⁵ — pokazale su se »toliko slične da bi se reklo da je to jedna kanun-nama«. Kako je i kanun-nama u Barkanovoj zbirci iz vremena Murata III (1574—1595), to je bilo potrebno utvrditi da li su tu u pitanju dva rukopisa jedne iste kanun-name ili je tu reč o dve kanun-name. Ako su u pitanju dve kanun-name, bilo je potrebno ustanoviti koja je starija. Upoređenjem tekstova sam pokazao da je reč o dve kanun-name i da je sremska kanun-nama u Barkanovom izdanju mlađa.

U Carigradskom arhivu (Bašvekâlet arşivi) čuvaju se četiri deftera za sremski sandžak:

1) Najstariji od njih je zaveden kao Tapu deft. № 437 za sandžak Ilok, pisan između 1545. i 1548. godine⁶. Očuvanom rukopisu nedostaje dosta prvih listova. Zbog toga nije moguće reći sa sigurnošću da li je taj defter imao kanun-namu. Po svemu sudeći morao ju je imati.

2) Tapu deft. № 549 za sandžak Srem, nedatiran, pisan za vreme Selima II (1566—1574). Ima kanun-namu.

3) Tapu deft. № 571 za sandžak Srem, pisan za vreme Murata III, oko 1578. godine⁷. Napred ima sličnu kanun-namu sa prethodnom.

4) Tapu deft. № 673, nedatiran, pisan takođe za vreme Murata III (1574—1595). Ima kanun-namu sličnu sa prethodnima. Ova kanun-nama je izdata u Barkanovoj zbirci.

Četiri rukopisa sremskih kanun-nama — koliko je svega poznato zajedno sa rukopisom Orijeentalnog instituta — imaju vrlo sličnu sadržinu, ali, ipak, postoji razlika među njima. Tri kanun-name iz originalnih deftera pokazuju u tekstovima jasno odnos »starog deftera« i »novog deftera«; jasno se vidi šta je u tekstu kanun-name »novog deftera« iz »starog deftera« bez promene preuzeto, a šta je promenjeno i zašto je promenjeno. Tekst kanun-name u rukopisu Orijeentalnog instituta u nekim odredbama odstupa od ostalih tekstova; u ponekim odredbama je čak tekst nerazumljiv.

⁵ U Barkana stoji stari broj deftera (br. 778).

⁶ U defteru je Murat-beg Tardić spomenut kao mrtav, a Mehmed-paša Jahjapašić kao živ. Iz tih elemenata se mogu dobiti najuže vremenske granice posle koje je i pre

koje je defter napisan.

⁷ Iza kanun-name su upisane tri zapovesti, dve iz poslednje dekade rebi I i jedna iz poslednje dekade džumada I 986 (1578). Te se zapovesti odnose na popis u Sremu iz kojeg potiče ovaj defter.

Kad se uzmu u obzir stvarne razlike u odredbama tih kanun-nama, može se doći do važnih zaključaka o bližoj hronologiji njihova postanka i o odnosima njihovih tekstova. Važne elemente za bliže vremensko određivanje postanka deftera, odnosno kanun-nama, daje odredba o filuriji od kuće sa čim započinje tekst svih tih kanun-nama.

1) U kanun-nami deftera br. 549 zapisano je da je sultanovom zapovešću od 974 (1566/7) povećana filurija od 60 na 70 akči. Ta godina je vremenska granica posle koje je defter napisan.

2) U kanun-nami deftera br. 571, koji je pisan oko 986 (1578) godine, upisano je da je filurija povećana od 70 na 80 akči zapovešću od 976. (1568/9). Ta godina predstavlja vremensku granicu pre koje je pisan defter br. 549.

3) U kanun-nami rukopisa Orijentalnog instituta koja je prepisana 997. (1588/9) stoji da je zapovešću od 996. (1587/8) povećana filurija od 70 na 80 akči. Dakle, *ta kanun-nama daje podatak da je dvadeset godina kasnije izašla zapovest o povećanju filurije od 70 na 80 akči nego što to stoji u napred spomenutom defteru.*

4) U kanun-nami deftera br. 673 jednostavno se kaže da filurija iznosi 80 akči. Taj defter je očigledno pisan kad je iznos filurije od 80 akči bio ustaljen i nije ga trebalo obrazlagati, jer je u »starom defteru« stajao zapisan isti iznos⁸. Ali uz odredbu o filuriji od kuće u ovom defteru je još zapisano da svaka kuća daje 15 akči na ime dažbine za vino. Toga nema u ranijim kanun-namama.

Druge neke odredbe, odnosno razlike u tim odredbama, koje se javljaju u tim kanun-namama, pokazuju kako se odnose tekstovi tih kanun-nama jedan prema drugom.

1) U kanun-nami deftera br. 549 u odredbi o dažbini za svinje stoji da se na dve svinje daje jedna akča i da raja prilikom klanja svinja daje po dve akče na ime dažbine koja se zove »resmi božić« U sledećoj odredbi se kaže da se, umesto desetine od sena, daje travarina u iznosu od osam akči, umesto desetine od bostana po dve akče od svake kuće i da se od svake kuće daju jedna kola drva ili drvarina po pet akči; to je stari običaj pa je ponovo tako zavedeno. U odredbi o knezovima se veli da ima u sremskom sandžaku. 136 knezova i primićura. Broj martolosa je bio šezdeset, ali je zapovešću smanjen za deset, pa je pedeset uvedeno.

2) U kanun-nami deftera br. 571 u odredbi za svinje stoji isto kao u prethodnoj kanun-nami, a u odredbi o travarini, dažbini za bostan i drvarini spominje se ranija odredba, ali je, kaže se, prilikom popisa utvrđeno da raja može podneti više i izloženo to sultanovom dvoru, pa je izdata zapovest da se na ime travarine i drvarine uvede po 40 akči od svake kuće kao što je to određeno u segedinskom i temišvarskom sandžaku. U odredbi o knezovima je broj knezova i primićura smanjen na 87. Broj martolosa se smanjuje još za deset, odnosno upisano je 40.

⁸ To sam već ranije istakao (Prilozi za orijent. fil. I, 153, 154).

3) U kanun-nami rukopisa Orijentalnog instituta stoji u odredbi za svinje da se daje na jednu svinju dve akče, a odredba o »resmi božić« ostala je nepromenjena. U odredbi o travarini i drvarini kaže se isto što i u prethodnoj kanun-nami sa malim razlikama i jednim značajnijim preskakanjem teksta. Treba naročito istaći da se u toj odredbi kaže isto što i u prethodnoj i pogledu izveštavanja sultanova dvora i u pogledu zapovesti koja je usledila. *Iz teksta izlazi da je ponovo učinjeno 1588. godine ono isto što je učinjeno pre deset godina.* U tekstu izričito stoji da je za vreme popisa izvešten sultanov dvor, pa još precizira sa izrazom »sada prilikom novog popisa« (حاليا تهریر جدیدده). Broj knezova i primičura iznosi 87, isto kao u prethodnoj kanun-nami, a broj martolosa se i ovde smanjuje od pedeset na četrdeset⁹.

4) Kanun-nama deftera br. 673 dažbinu za svinje naziva resmi otlak i kaže da se ranije plaćala po jedna akča na dve svinje, ali da je u isto vreme u požeškom i segedinskom sandžaku ta dažbina iznosila dve akče na jednu svinju, pa su se ajani vilajeta arzum obratili sultanu sa izveštajem da raja u Sremu može dati više. Izdat je ferman da se daju dve akče na jednu svinju, pa je tako u defter zavedeno. Prema ovome, izgleda da *sastavljačima deftera br. 673 nije služio kao »stari defter« neki defter u kojem je bila odredba da se na jednu svinju plaćaju dve akče nego defter u kojem je stajalo da se plaća jedna akča za dve svinje.* U pogledu travarine i drvarine ova kanun-nama kaže da je bio običaj da se na ime travarine plaća osam akči, na ime desetine od bostana po dve akče od svake kuće, i da se od svake kuće daju jedna kola drva ili pet akči kao drvarina, ali da je *ranije, u vreme popisa* (bundan akdem tahrir oldukda), izloženo dvoru da raja može podneti više, zatim je prema zapovesti bilo zavedeno 40 akči na ime travarine i drvarine kao u segedinskom i temišvarskom sandžaku, pa je u ovaj defter uvedeno »prema starom načinu« (üslûbi sâbik üzere) da daju četrdeset akči. U odredbi o knezovima je navedeno da u Sremu ima svega 39 knezova i primičura. U odredbi o martolosima stoji da je ranije bilo 50 martolosa, da je u »starom defteru« njihov broj smanjen na 40, ali da se prema zapovesti opet uvodi 50¹⁰.

Iz ovih podataka se vidi da je kanun-nama deftera br. 549 starija od kanun-name deftera br. 571 i kanun-name iz rukopisa Orijentalnog instituta, što je uostalom jasno samim tim što je defter br. 549 iz vremena Selima II. Zatim se jasno vidi da je kanun-nama deftera br. 673 mlađa od kanun-name deftera br. 571 i kanun-name rukopisa Orijentalnog instituta. Imao sam već ranije priliku da istaknem da je kanun-nama u Barkanovom izdanju (to će reći kanun-nama deftera br. 673) mlađa od kanun-name koju sam ja izdao (to će reći kanun-name iz rukopisa Orijentalnog instituta)¹¹.

⁹ Sremska kanun-nama iz 1588/9 godine u mome izdanju, Glasnik Zem. muzeja IV—V, 272, 274.

¹⁰ Barkan, Kanunlar, 308, 311.

¹¹ Prilozi za orijent. fil. I, 154.

Međutim, odnos između kanun-name deftera za sremski sandžak br. 571 i prepisa sremske kanun-name iz rukopisa Orijeentalnog instituta nije tako jednostavno utvrditi. Iako je prepis sremske kanun-name iz 997. (1588/9) godine i mada je u tekstu te kanun-name navedena zapovest od 996. (1587/8) godine, a defter br. 571 pisan 986. (1578) godine, ipak se postavlja pitanje da li je sremska kanun-nama iz rukopisa Orijeentalnog instituta prepis (ili prerada) kanun-name koja odgovara kanun-nami deftera br. 571.

Mnogi elementi daju opravdanje da se takvo pitanje postavi i da se pokuša dati odgovor. Prvo, tekst kanun-name rukopisa Orijeentalnog instituta jest prepis napravljen 1588/9. godine u Budimu. Taj prepis potiče iz deftera, bilo da je naš prepisivač prepisao direktno iz deftera, bilo da je prepisao već ranije načinjeni prepis. Iz vremena sultana Murata III (1574—1595) postoje dva deftera za sremski sandžak iz različitog vremena (br. 571 i br. 673), pa je malo verovatno da je među njima pravljen popis i pisan defter¹². Tekst nekih odredaba u kanun-nami deftera br. 673 pokazuje da su sastavljači toga deftera upotrebili kao »stari defter« onaj defter koji je danas u Carigradskom arhivu zaveden kao br. 571, a on je pisan 1578. godine.

Da je kanun-nama iz rukopisa Orijeentalnog instituta prepis (ili prerada) kanun-name, koja odgovara kanun-nami deftera br. 571, govore bi još ovi momenti: 1) obe kanun-name spominju zapovest kojom se povećava filurija od sedamdeset na osamdeset akči, 2) obe kanun-name kažu da su u vreme popisa (u tekstu stoji još reč *sada*) donesene identične zapovesti o travarini i drvarini i o martolosima i 3) obe kanun-name daju isti broj knezova i primičura.

Napred iznesenom zaključku, međutim, kao da se suprotstavljaju neki drugi momenti. Od onoga što je do sada analizirano govore bi za zaključak da je reč o dve različite kanun-name ova dva momenta: 1) zapovest kojom se povećava filurija datirana je u kanun-nami deftera br. 571 godinom 976. po hidžri, a u kanun-nami rukopisa Orijeentalnog instituta 996. godinom, dvadeset godina kasnije i 2) u kanun-nami deftera br. 571 dažbina za svinje iznosi na dve svinje jednu akču, a u kanun-nami rukopisa Orijeentalnog instituta na jednu svinju dve akče. Moraju se uzeti takođe u obzir velike razlike u tekstu nekih odredaba ovih dveju kanun-nama. Tekstovi drugih dveju kanun-nama iz deftera se jasno razlikuju prema tekstu kanun-name deftera br. 571 kao tekstovi »starog deftera« i »novog deftera«. Tekst kanun-name rukopisa Orijeentalnog instituta pokazuje u većem delu svoga teksta ista ili slična odstupanja prema tekstovima kanun-nama deftera br. 459 i br. 673 kao kanun-nama deftera br. 571, ali u nekim odredbama odstupa od sve tri kanun-name.

Da bi se dobila jasna slika odnosa teksta kanun-name deftera br. 571 i kanun-name rukopisa Orijeentalnog instituta dajem paralelno jedan deo teksta kanun-name deftera br. 571 i kanun-name

¹² Iz vremena Murata III sačuvana su dva deftera i za požeški san-

džak (Belleten XI, br. 42, 306).

rukopisa Orijentalnog instituta tako da je za osnovu uzet tekst deftera br. 571. Ono što se razlikuje u tekstu kanun-name rukopisa Orijentalnog instituta od teksta kanun-name u defteru ili čega nema u kanun-nami deftera dato je u zagradama, a ono što nema u tekstu kanun-name rukopisa Orijentalnog instituta podvučeno je u saopštenom tekstu. Beznačajne razlike u načinu pisanja nisu uzete u obzir. Prva dva pasusa teksta iz deftera br. 571 saopštena su bez tih napomena nego je čitav odgovarajući tekst iz rukopisa Orijentalnog instituta dat u zagradama. Tekst je saopšten onako kako je napisano u rukopisima, bez ispravaka i konjektura. Priloženi su i faksimili rukopisa koji odgovaraju paralelno saopštenom tekstu.

قانون حقوق ورسوم رعایای لواء سرم*

لواء مزبور رعایای بین الناس حضر الیاس کونی دیمکله متعارف کونده هر خانه دن خراجاری مقابله سنده رسم فلوری دیویتشمش اچه و یرمک عادت قدیمه لری اولوب بعده طقوز یوزیتشمش آلتی سنه سنده فرمان همایون ایله اون اچه زیاده اولغله فلوریچون هر خانه دن سکسنر اچه کماکان روز مزبورده ادا ایدرلر

و سعادتلو عظمتلو پادشاه کردون پناه و ظل اله حضرتلری دولت و اقبال و سعادت و اجلال برله سفر ظفر رهبرلرینه توجه همایون بیورد تقارنجه رعایای مرقومه سفر خرجی دیو هر خانه دن التشمش اچه و یرمک عادت معتاده لری اولغین مزبور سفر فلوریسین دخی اولوب سابق اوزره و یوردلر

(لواء سرم رعایای بین الناس حضر الیاس دیمکله معروف کونده هر خانه دن خراجاری مقابله سنده رسم فلوری دیویتشمش اچه و یرمک عادت قدیمه لری اولغین بعده طقوز یوز طقسان التي تاریخنده فرمان همایون ایله اون اچه زیاده اولغله فلوری ایچون هر خانه دن سکسان اچه کماکان اوزریزه (؟) روح (bez dijakritičkih tačaka) پادشاه ظل اله حضرتلرینه اولسون دولت و اقبال برله سفر خرجی دیو هر خانه دن التشمش اچه و یرمک معتادی اولغین مزبور سفر فلوریسین دخی اسلوب سابق اوزره و یره لر)

و غلات و سایر حیواناتدن (حیوانات) وبالجمله مائیت فی الارضدن (ما بینلرنده

* U rukopisu Orijentalnog instituta nema naslova.

یردن بتسندن بر) مقتضای شرع شریف و قانون منیف اوزره عشر النور انجق شول
باغلوکه حین کتابت (کتابته) ولایتده مسلمانار تصرفنده (النده) بولنه لر (بولنه) انوک
کبیلر وک هر دونمه بشر اقیچه حسابی اوزره رسم دونم النور (الار)

و ذمیلر اللرنده بولنان باغلردن عشر النور و عشر تقدیر اولنان ذمی باغلرین مسلمانار
تصرف ایدوب صاتون السه لر (صاتون الوب تصرف اتسه لر) کیرو عشر ویرورلر (ویره لر)
و ذمیار مسلمانار وک دونملو باغلرندن (باغلرین) صاتون السه لر همجنان عشر ویرورلر
(ویره لر) بو باغ بوندن اول دونملو ایدی دیو الان ذمیار بۇ دخی دونم رسمین ویرورلر
دیمیه لر (دیو) و نزاع اتمیه لر

و منا پولیه دوتامق قاعده (دوتامق عادة) قدیمه مقرر اولغین عادت قدیمه اوزره
منا پولیه دتولوب میری شیرالو صاتلمینجه رعایا (کندو) شیرالرین (شربارین) صاتیمیه لر و
رعایا (کندو) باغلرین (باغاری) بوزملو اولدقارنده (اولدقده) رسم سپت دیو هر باغدن
ایکیشر اقیچه ویره کلدکاری عادت قدیمه لر اوزره قید اولندی

و رسم چفت قانونی (قانون) بودرکه مارت اینده جمع اولنور و رسم چفت مساوی
دکلدر اوته یقا سنجاقلرینک (سنجاقلرنده) اکثرنده برورینه مغایردر کمنده آرتق و کمنده
اکسک النور (اما) بو سنجاقلده تمام چفتی اولان مسلمان رعایاسندن رسم چفت ایچون
یکرمی ایکیشر اقیچه النور کلمشدر و چفتی تمام اولیانارندن (اولینارک) رسم بناک دیو اون
ایکیشر اقیچه النور و تمام بر چفتلو کلک بیرکه خاص یردن اوله التمش دونمدر و متوسط
الان یرلردن سسکان طقسان دونمدر و ادنی یردن اولسه یوز یکریمی یوز اوتوز
دونمدر** بونک ایله عمل اولنه و دونم دخی طولاً و عرضاً قرق حطوه در (و چفتلک اولان

**) Sa strane je napisano:

اهلی بردن یتمش سسکان اوسطدن یوز یوزاون
یوز یکریمی ادنی بردن یوز الی دونمدر بونک ایله
عمل اولنه

To je uticalo na tekst deftera 673
gde odredba glasi:

و تمام بر چفت لوکلک برکه خاص یردن اوله
التمش دونمدر اهلا بردن یتمش سسکان
اوسطدن یوز یوزاون یوز یکریمی ادنی بردن
یوز الی دونمدر بونک ایله عمل اولنه و متوسط
اولان برلردن سسکان طقسان دونمدر و ادنی

اعلی یردن یوز یتمش یوز سکسان اچیجه النور و اوسط یردن یوز یکرمی یوز اوتوز اچیجه النور و ادنی یرلردن الی اچیجه رسم دونم النوب بوککه کوره عمل اولنور دونم دیو قوق حطوه در طولاً و عرضاً) و شهر خلقتدن بوی شهر قونیده چفتاک تصرف ایلسه (ایلسه لر) رسمین (رسم) ویرورد (ویررلو) شهرلورین (شهرلوریم) بکا (بندن) رسم چفت یازلرز (یازماز) دیدوکنه عمل اولنمیه زیرا اعتبار ارضه در اما چفتاکن (چفتاک) بوزوب فراغت اتسه (ایلسه) رسم چفت طلب اولنمیه اول سیدنکه (سیدن) شهرلویه رسم چفت وضع اولنمه مشدر و مساجد امامارندن رسم چفت مرفوعدر نماز و اون قوانندن بر قوان و بش قوانندن نصف قوان النور بشدن اشفا اولورسه بر قواندن ایکیشر (ایکی) اچیجه النور (النوب) و خرمن وقتنده تعشیر اولنور و قوان دردوغی یره تابعدر کیمک طپراغنده دوروب بال ایدرسه (ایلسه) عشر انوکدر و شویله که بال ایده جک زمانده اخر طپراغده دوروب سایر اوقاتده صاحب رعیت تیمارنده دورسه (دورسه) اول وقت نصف عشر صاحب ارضک و نصف عشر صاحب رعیتک اولور (نصف عشر رعیت صاحبکدر و نصف عشر صاحب ارضکدر) و ایکی خنزیره بر اچیجه (و بر خنزیردن ایکی اچیجه اتسه) و کفره رعایای بر بوغازلادقلرندن (بوغازلادقلرنده) رسم بوزیک دیو اییکشر اچیجه بره کلدکاری عادت معتاده لری (قدیمه لری اولوب ینه اسلوب اول) اوزره قید اولندی

و اولتق عشرینه بدل رسم کیه دیو سکزر اچیجه و قاونون و قارپوز اکدکاری بوستان عشرینه بدل خانه دن ایکیشر اچیجه و هر خانه دن بر عرابه اودون (و) یاخود رسم هیمه (هیزم) دیو بشر اچیجه ویرمک عادتاری (عادة قدیمه لری) اولوب حالیا تحریر جدیده (جدیدده) زیاده یه متحمل (تحمل) اولدغی پایه سریر سعاده (اعلیه) عرض اولندقده سکدین و طمشوار رعایای اوسلوبی (اسلوبی) اوزره قید اولنمق فرمان اولنمغین هر خانه دن رسم کیه و (رسم) هیمه قوقر اچیجه ویرمک اوزره قید اولندی اما زمره سپاه

(سپاه زمهره سی) اوتلوغه احتیاج (احتیاجلری) اوزره اولغین مختارلردر اوتلوقدن دیلورسه (دیلورسه اوتلقدن) عشر دیلورسه رسم (کیاه) الار لکن رسم کیاه دیو هم اچه و هم اوتلق (و عشر) المیلر

و (نهر) طونه و صاوه ایله ووقه و دیراوه صولارینک اوزرلرنده (اوزرنده) دونن دکیرمنلر (دن) رسم ایچون قدیدن الیشر اچه النوکلوب سایر (و) کوجک ایرماقلرده و سیل صولرنده اولان دکرمنلر (دن) رسی تمام سلهدن اوتوز ایکیشر (اچه) و نیم سالهدن اون ایکیشر اچه النوکلومکین کیرو اوساوب سابقه مطابق قید اولندی

و برعیتک (رعایانک) اوی یاننده باغچه سی اولسه ایچنده یمک ایچون اكدوکی معدنوس و ترخون و سایر سبزوات (سبزواترن) که صاتلق اولیه اندن نسنه النیمه (النمز) آما بازاره التوب صاتدوغی سبزواتدن عشر النور

و رعایادن حقوق شرعیه و رسم قانونیه (عرفیه) جمع ایدنار خرمن وقتنده و شیره موسمنده اجازت اچه سی دیو ایکیشر اوجر اچه الوب (النوب) و ترکه و شیره عینی ایاه النمیوب بدل عشر (عشره بدل) نقد اچه طلب ایدوب و رسوم سایر جمع اولند اچه (اولند قدده) رسید اچه سین (اچه سی) الوب (النوب) و رسم کیاهی (کیاه) الدقدنصکره (الدقدنصکره) سنجاق بکلری (سنجاغیبکی) و قاضیلر و ویودالر (ویوده لری) عربه لر ایله اوتلق طاشیدوب (چکدروب) و رعایای طوادلری و عربه لری (رعایای عربه لری و طوادلری ایله) سوروب (بر) نیجه کون اوتلق و اودون چکدوروب و سایر خدمتارین (خدمت) ایتدوروب و یم و یمک و ات و اتمک (و یمک ایچون یم و ات) و طاق و ارپه و بغدادی و سائر ماکولات جنسندن بولدقلرین (بولدقلری) رعایادن جبریله الوب قیمت بها ایچون قطعا بر اچه و یرمیوب بونک امثالی تکلیفات نا مشروع و نا مقبول ایاه (نا مقبولدر) رعایا تضقیق و تعجیز اولنمیلر (اولنیمیه) دیو دفتر عتیق سلطانیده مقید اولغین (مقیددر) دفتر جدید خاقانیمه داخی اوسلوب سابقه موافق قید اولندی و مقاطعه او چفتلوکاروک مقطوعلری دفتر عتیقه مرفوع اولوب دفتر جدید خاقانی به داخی قید اولنمیوب چفتلوک

صاحب‌لری اولانلر مادامکه طپو او چفتکلرین و طپراقلرین و چایورلین ضبط ایدوب مقتضای
 شرع و قانون اوزده متصرف اولار خلاف شرع شریف و مغایر قانون منیف کمنسه دخل
 و تعرض ایلمیه الامکرم اول مقوله چفتکلرین (چفتکلری) و چایورلین (چایورای) بلا
 مانع اوچ ییل بوز و معطل قویالر اکوب بجمیالر اول وقت صاحب تیمار اولانلر انک کیلری
 اخره طپو ایله ویرمک قانوندر (قادردر) او وجهله عمل اولنه

Prva dva pasusa teksta kanun-name deftera br. 571 i odgovarajući tekst kanun-name rukopisa Orijentalnog instituta zadaju poprilične teškoće u rešavanju. Pitanje datuma zapovesti, kojom se povećava filurija u jednoj i drugoj kanun-nami, raspravićemo posle. Inače tekst ta dva pasusa u defteru br. 571 sasvim je jasan i ne priređuje nikakve teškoće. To nije slučaj sa tekstom rukopisa Orijentalnog instituta. On nije logičan; u kontekstu naročito nema smisla rečenica: *مر خانه دن سگمان آنچه کما کان اوزریزه روح (برج ؟) پادشاه ظل اله* Ko to kaže, ako je to neka izjava? A ne samo da rečenice nisu u skladu nego je i prepisivač — kao što se to vidi iz faksimila — na jednom mestu napisao tek nešto da bude napisano. Mislim da se vidi jasno da prepisivač nije razumeo tekst i da je neke reči pogrešno prepisao, a neke preskočio. Ta njegova »prerada« nije baš bila sretna; odmah se vidi da tu nešto nedostaje¹⁸. Treba još istaći da tekst kanun-name u defteru br. 549 koji je morao služiti kanun-nami u defteru br. 571 kao kanun-nama »starog deftera«, i tekst kanun-name u defteru br. 673 za koji sigurno znamo da mu je baš kanun-nama deftera br. 571 služila kao kanun-nama »starog deftera«, potvrđuju da je napred izneti zaključak tačan¹⁴.

Pasusi koji slede u paralelno saopštenom tekstu do odredaba o resmi čiftu ne pokazuju takve razlike da se ne bi moglo govoriti o prepisu; izostavljenih rečenica i izraza ima u tekstu Orijentalnog instituta u odnosu na rukopis deftera br. 571, obratno uzete te razlike su beznačajne.

U pasusu gde su saopštene odredbe o resmi čiftu (čitav pasus nosi naslov: resmi čift kanunu) nema velikih razlika osim u jednoj odredbi. Kanun-nama deftera br. 571 govori koliko dunuma iznosi

¹⁸ Već prilikom izdanja sam istakao da je rečenica na tom mestu krnja (Glasnik Zem. muz. IV—V, 271, prim. 4).

¹⁴ U defteru br. 549 su te dve odredbe saopštene istim rečima kao u defteru br. 571, samo što stoji da je običaj da se na ime filurije plaća od kuće po šezdeset akči, a da je zapovešću od 974. godine povećana

filurija na 70 akči. U defteru br. 673 odredba o filuriji od kuće odvojena je od odredbe o vojnicima novom odredbom o dažbini za vino, ali je i u tom defteru odredba o filuriji saopštena sličnim, a odredba o vojnicima istim rečima kao u defteru br. 571 (upoređi: Barkan, Kanunlar, 306—307).

jedan čifluk s obzirom na bonitet zemljišta, dok kanun-nama rukopisa Orijeñalnog instituta na istom mjestu govori koliko se plaća akči na ime resmi dönüma od čifluka prema bonitetu zemljišta. Sve tri kanun-name iz deftera na tom mestu govore o tome kolika je veličina čifluka, a to spada pod naslov koji se odnosi na resmi čift, jer je muslimanska raja plaćala od svakog čifluka jednaku sumu kao resmi čift, odnosno od punog čifluka 22 akče. Tekst tog mesta u kanun-nami rukopisa Orijeñalnog instituta ne pada pod naslov o resmi čiftu, o resmi dönümu se govorilo ranije kad je bila reč o vinogradima. Treba još istaći da se na tom mestu u defteru br. 673 jasno vidi da su njegovi sastavljači upotrebili baš rukopis koji nosi sada br. 571 kao »stari defter«, jer su prenesene i ispravke na margini i neispravljeni tekst kanun-name iz deftera br. 571. Jasno je da je prepis kanun-name u rukopisu Orijeñalnog instituta doneo taj deo teksta na svoj način, ali se ne može ništa reći o tome da li je prepisivač našeg rukopisa uneo takvu »ispravku« ili je ona stajala na margini rukopisa, pa je on prepisao.

U odredbi o razbini za svinje postoji između jednoga i drugoga rukopisa stvarna razlika, ali ćemo o tome nešto reći kasnije.

U odredbi o travarini i drvarini tekstovi jedne i druge kanun-name razlikuju se jedino u onom delu gde se govori šta je ranije plaćano. U kanun-nami deftera br. 571 stoji da se umesto desetine od sena plaćala travarina po osam akči, da se umesto desetine od bostana od svake kuće davalo po dve akče i od svake kuće da su davana jedna kola drva ili po pet akči. U rukopisu Orijeñalnog instituta na tom se mestu kaže da se umesto desetine od sena plaćala travarina, a umesto desetine od bostana od svake kuće jedna kola drva ili pet akči. Razume se da je vrlo čudnovato da se umesto desetine od bostana uzimaju kola drva ili drvarina. Prepisivač je preskakanjem četiri reči (. . . haneden ikişer akçe ve . . .) napravio zbrku. Da je to loš prepis, vidi se i po tome što i ostale dve kanun-name imaju sadržajno isti tekst kao kanun-nama deftera br. 571¹⁵.

Analiza ostalog ovde paralelno saopštenog teksta pokazuje da je prepisivač u rukopisu Orijeñalnog instituta vršio skraćivanja i sažimanja, ali da nije odstupio ni od sadržine ni od rasporeda izvornog teksta. U ostalom tekstu, koji nisam ovde saopštio, ima takođe skraćivanja i sažimanja u rukopisu Orijeñalnog instituta, ali nije promenjen ni raspored niti smisao osim u jednom slučaju gde je sažimanjem promenjen smisao. To je mesto vrlo karakteristično za našeg prepisivača.

U odeljku o porezu za ovce u kanun-nami deftera br. 571 (list 3b), kao i u ostalim defterima¹⁶, stoji ovakva odredba:

ورسم اوتلاق قیون یوردوکی یره تابعدر قیون صاحی دردغی یره تابع دکلد

¹⁵ Ranije sam već imao prilike da ukazem kako je na ovom mestu nastao loš prepis (Prilozi za orijent.

fil. I, 155).

¹⁶ Vidi: Barkan, Kanunlar, 310.

»Travarina pripada tamo gde se na pašu isteruju ovce (bukvalno: gde se ovce kreću), a ne pripada mestu gde stanuje vlasnik ovaca«.

Prepisivač u rukopisu Orijentalnog instituta je to sazeo ovako:

و رسم اوتلاق قیون یوردوکی یره تابع دکلدر¹⁷

»Travarina ne pripada tamo gde se na pašu isteruju ovce«.

Time je prepisivač toj rečenici dao tačno obratan smisao nego što ga ona u originalu ima.

Dosadašnja analiza tekstova kanun-name u defteru br. 571 i kanun-name u rukopisu Orijentalnog instituta upućivala bi na to da je prepis u rukopisu Orijentalnog instituta napravljen sa rukopisa kanun-name koja odgovara kanun-nami deftera br. 571. Taj prepis je veoma slobodan, bez poštovanja prema izvornom tekstu, ne samo sa našeg sadašnjeg stanovišta u poštovanju izvornog teksta.

Ali su ostala nerazjašnjena još dva momenta koja bi govorila za zaključak da je u ovom slučaju reč o dve kanun-name. To je prvo činjenica da u kanun-nami rukopisa Orijentalnog instituta u odredbi o dažbini za svinje stoji da se na jednu svinju plaćaju dve akče, a u kanun-nami deftera br. 571 da se na dve svinje plaća jedna akča. Ne bi baš tako bilo neobjašnjivo otkud ta razlika. Prepis je napravljen deset godina kasnije. Za to vreme je mogla izići zapovest kojom se to menja i na rukopisu iz kojeg je prepisivač uzeo tekst kanun-name mogla je biti na margini zapisana promena. Prepisivač je mogao uzeti tekst sa margine, što su turski prepisivači vrlo često činili u to vreme. Kanun-nama deftera br. 673 ne isključuje takav zaključak, naprotiv, ona ga donekle potvrđuje. Ona na odgovarajućem mestu govori tako da se jasno vidi da je u »starom defteru« bila odredba da dažbina za svinje iznosi na dve svinje jedna akča, jer kaže da je »ranije« (bundan evvel) bilo tako, pa da je na traženje vilajetskih ajana povećana, kao u požeškom i segedinskom sandžaku, na jednu svinju dve akče. Tu se ne veli izričito da je povećanje izvršeno u vreme popisa, kako je to obično naglašeno¹⁸. Uostalom, »stari defter« za sastavljače deftera, koji danas ima br. 673, bio je sigurno defter koji danas nosi br. 571.

Drugi momenat jest različito datirana zapovest o povećanju filurije u jednoj i drugoj kanun-nami. Po njima bi izlazilo da je dvaput povećana filurija od 70 na 80 akči, prvi put 976. i drugi put 996. godine po hidžri. To se ne može uzeti kao verovatno. Nekoliko puta je mogla izići sultanova zapovest slične sadržine kad je reč o zulumima spahija prema raji, o ukidanju zakupnih čiftluka i tome slično, gde znamo i možemo pretpostaviti da se odredbe zapovesti nisu poštovale ili se nisu potpuno izvršavale. Teško je pretpostaviti da je izdata sultanova zapovest koja se odnosila na povećanje filurije od kuće, što se plaćalo umesto harača, pa da to nije izvršavano nego je dvadeset godina skupljana filurija u starom iznosu. Mislim da je lako objasniti kako je prepisivač mogao uneti pogrešno godinu koje

¹⁷ Glasnik Zem. muz. IV—V, 273.

¹⁸ Barkan, Kanunlar, 308.

je izdata zapovest. On je pravio prepis 997. godine po hidžri i nije čudnovato da je stavio prošlu godinu kad je razlika samo kod desetica. To se i danas može dogoditi prepisivaču, naročito prvih meseci tekuće godine. Sličnih slučajeva ima pri prepisu osmanskih kanun-nama¹⁹. Mislim da je potpuno jasno kako je nastala ta pogreška u rukopisu sremske kanun-name o kojem je reč.

*

Uporedna analiza teksta kanun-name za sremski sandžak u defteru br. 571 i sremske kanun-name u rukopisu Orientalnog instituta pokazala je da je kanun-nama u rukopisu Orientalnog instituta prepis napravljen sa rukopisa kanun-name koja odgovara kanun-nami deftera br. 571. Kako je taj prepis načinjen u »riznici« (hazine) u Budimu, to je jasno da je prepis napravljen sa primerka deftera od 1578. godine koji je čuvan u defterhani u Budimu. Istina, taj prepis je toliko odstupio od izvornog teksta da se teško može nazvati prepis u pravom smislu reči.

Iz napred rečenog proizlazi da primerak sremske kanun-name u rukopisu Orientalnog instituta br. 2 nije posebna kanun-nama. Taj prepis nema vrednosti za recenziju teksta sremske kanun-name iz 1578. godine, jer je vrlo loš, a sačuvan je originalni tekst u defteru. Jedina vrednost ovog prepisa je u tome što znamo po njemu da je dažbina za svinje u iznosu od dve akče na jednu svinju povećana pre 997. (1588/9) godine i što znamo koliko je iznosio resmi dōnūm od jednog čiftluka prema kakvoći zemljišta. Ti podaci su uvedeni verovatno sa margine rukopisa deftera iz 1578. koji je čuvan u Budimu. Zapisi o promenama u zakonskim odredbama na margini deftera koji su čuvani u ejaletskim defterhanama nisu retki.

Još treba reći ovo. Prepis je napravljen u Budimu 997. (1588/9) godine, i to iz zvanične arhive. Te je godine, znači, bio najmlađi popisni defter u budimskoj defterhani onaj defter koji je bio duplikat deftera koji danas u Carigradskom arhivu nosi broj 571. Defter br. 673 iz Carigradskog arhiva o kojem jedino znamo da je iz vremena Murata III pisan je, prema tome, posle 997. (1588/9) godine.

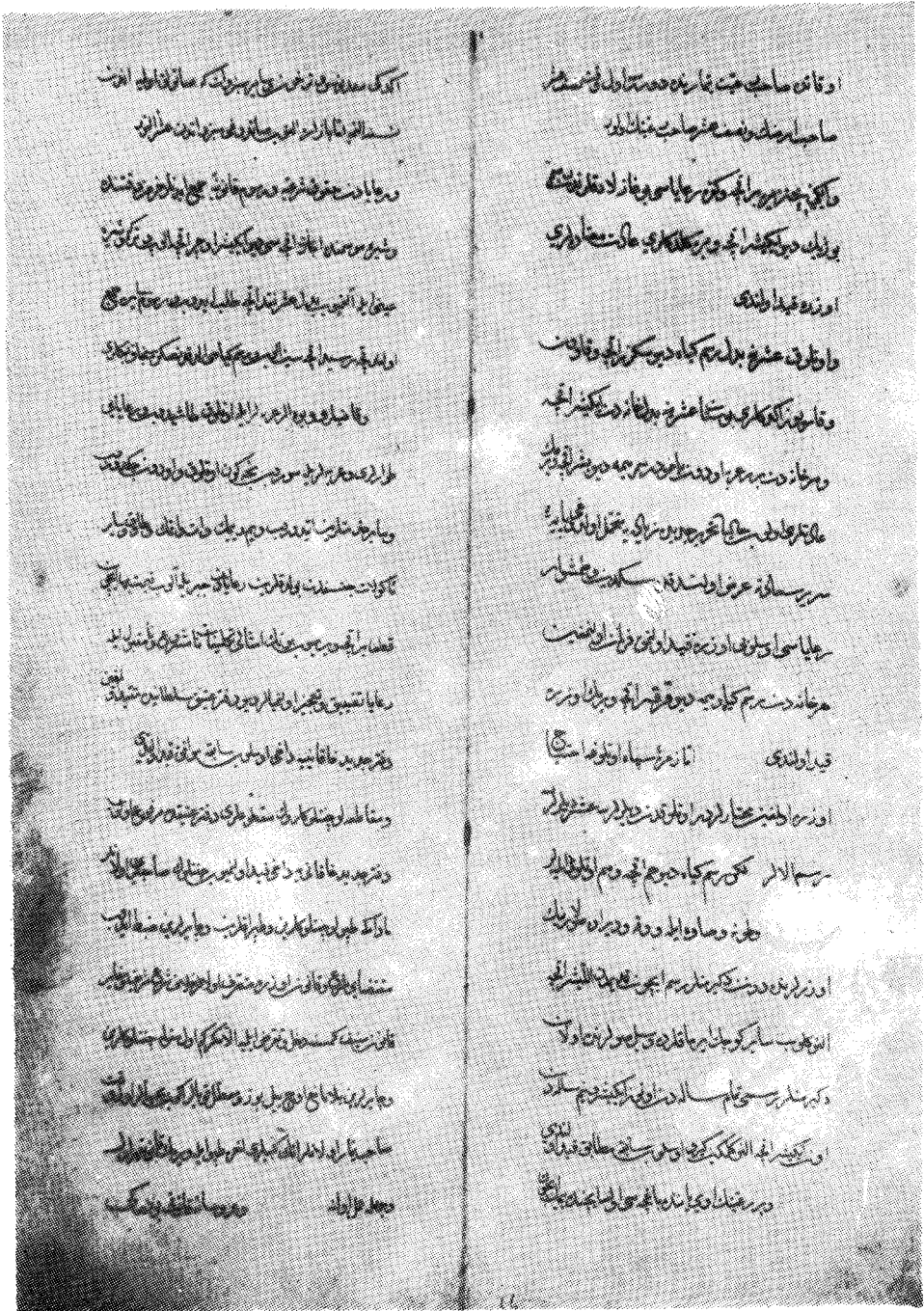
¹⁹ Uporedi šta sam rekao o datiranju zapovesti bosanskom beglerbegu i gabelskom kadiji u rukopisima opšte kanun-name za koju u nekim rukopisima stoji naziv Ka-

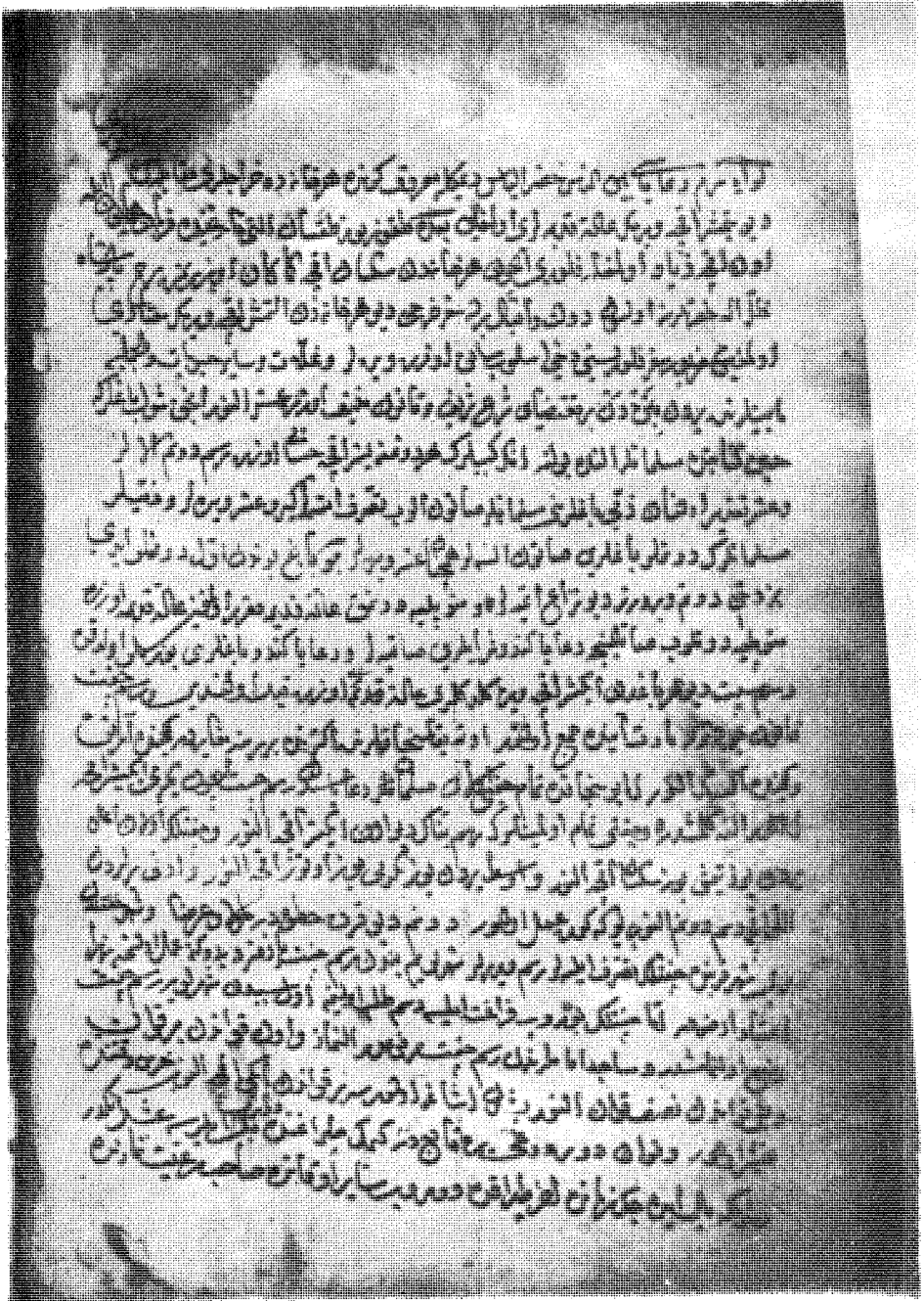
nunname-i sahiha, a koja je inače poznata u izdanju F. Köprülüa (Glasnik Zem. muz. II, 1947, 80, prim. 35).

ZUSAMMENFASSUNG

ÜBER DIE ABSCHRIFT DES KANUNNAME
FÜR DAS SANDSCHAK SYRMIE IN DER HANDSCHRIFT
DES ORIENTALISCHEN INSTITUTS IN SARAJEVO

Der Verfasser stellt auf Grund des Vergleichs der Texte fest, dass das Exemplar des Kanunname für das Sandschak Syrmien im Manuskript Nr. 2 der Bibliothek des Orientalischen Instituts, das der Verfasser als Kanunname vom Jahre 997 (1588/9) veröffentlichte (Glasnik Zemaljskog muzeja IV—V, 1950), eine Abschrift ist, die stammt vom Kanunname der Zweitschrift des im Staatsarchiv (Başvekalet arşivi) in Istanbul in der Sammlung Tapu defterleri unter Nr. 571 befindlichen Defters vom Jahre 1578. Diese Abschrift ist für eine kritische Ausgabe des erwähnten Kanunname belanglos. Doch hat sie gewisse Gültigkeit für die Feststellung einiger historischen Data, da der Text der Abschrift dem Originaltext gegenüber grosse Abweichungen zeigt.

Prva strana Kanun-name za sremski sandžak u rukopisu Orijentalnog instituta u Sarajevu

Druga strana Kanun-name za sremski sandžak u rukopisu Orijentalnog instituta u Sarajevu